

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

©2024 КІМ Т. І.

УДК 378; 330.34
JEL: F01; F69; I25; I26; Q01

Кім Т. І. Формування інтелектуальних ресурсів світової економіки в контексті сталого економічного розвитку

Під час глобальних трансформацій сучасного світу, обумовлених стрімким технологічним прогресом, зміною геополітичного порядку, формуванням сучасних соціально-економічних систем та іншими факторами, зростає роль і значення освіти. Одним із актуальних процесів, що визначають сучасну світову реальність, виступає формування та розвиток інтелектуальних ресурсів, які забезпечують запровадження технологічних інновацій у всі сфери життєдіяльності, а також є важливим фактором сталого економічного розвитку. Основою розвитку інтелектуальних ресурсів є освіта, зокрема вища, яка формує сучасний світогляд людини, сприяє засвоєнню базових знань/досягнень людства, розвитку сучасних навичок пізнання, освоєння технологій, професійної діяльності, формує творчий потенціал особистості. Дослідження присвячене висвітленню сучасних тенденцій розвитку освітнього потенціалу інтелектуалізації економіки в глобальному, регіональному та державному вимірах, а також концентрує увагу на різноманітні створення умов інтелектуального розвитку населення в регіонах і країнах світу з різним соціально-економічним устроєм і середньодушовим доходом. Проведено аналіз статистичних даних, зокрема аналіз показників чисельності студентів та фінансування вищої освіти в регіонах, групах країн за рівнем доходу та окремих країнах сучасного світу впродовж 2012–2022 рр., виявлено системні та регіональні тенденції й особливості нарощення інтелектуального потенціалу в сучасному світі. Визначено країни з найбільшою чисельністю студентів, зі стійкою тенденцією її зростання. Проаналізовано тенденції зростання та спаду чисельності студентів в групі розвинених країн, у групі країн з перехідною економікою та в групі країн, що розвиваються. Зроблено висновок про стійке зростання чисельності студентів у країнах з високими темпами економічного зростання. До таких належать Китай, Індія, Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Туреччина, Єгипет та інші. У регіональному розрізі лідерами за чисельністю студентів є країни Європи, Східної Азії та Латинської Америки. Водночас тенденції скорочення чисельності студентів спостерігаються в країнах з перехідною економікою, в яких освіта і освіченість вважалися одними з головних суспільних цінностей. Відповідно до вимог технологічної трансформації весь світ інвестує в розвиток людського капіталу, збільшуючи фінансування освіти. Аналіз витрат на освіту в групах країн за доходами показав, що ці витрати розподіляються нерівномірно і в перерахунку на душу населення дуже відрізняються між собою. Розглянуто загальні, державні та інші джерела фінансування освіти. З'ясовано, що найбільша частка державних витрат на освіту належить групі країн з високим доходом, водночас витрати домогосподарств у цих країнах в декілька разів менші. Протилежною є тенденція співвідношення джерел фінансування в країнах з низьким доходом, в яких державні приватні витрати зіставні, а офіційна допомога розвитку останнім часом різко скоротилася. Зроблено висновок про існування значних відмінностей у освітніх можливостях між країнами та регіонами світу, які створили різні за доступом та якістю освітні умови. Серед них є і розвинені країни, і країни, що розвиваються та характеризуються високими темпами економічного зростання. Конкурентоспроможність у сучасному глобальному середовищі отримують держави, в яких освіта є пріоритетом, а відстають, відповідно, ті, в яких формування людського капіталу здебільшого лягає на плечі населення.

Ключові слова: світова економіка, сталий економічний розвиток, інтелектуальні ресурси, вища освіта, освітні можливості в країнах і регіонах світу.

Рис.: 6. Табл.: 3. Бібл.: 8.

Кім Тетяна Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки та світового господарства, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: tetiana.kim@karazin.ua

UDC 378; 330.34
JEL: F01; F69; I25; I26; Q01

Kim T. I. Formation of Intellectual Resources of the Global Economy in the Context of Sustainable Economic Development

During the global transformations of the modern world, due to rapid technological progress, changes in the geopolitical order, the formation of modern socio-economic systems and other factors, the role and importance of education is growing. One of the relevant processes that determine the modern world reality is the formation and development of intellectual resources that ensure the introduction of technological innovations in all spheres of life, and are also an important factor in sustainable economic development. The basis for the development of intellectual resources is education, in particular higher education, which forms the modern worldview of a person, contributes to the assimilation of basic knowledge/achievements of mankind, the development of modern cognitive skills, the development of technologies, professional activity, and forms the creative potential of the individual. The study is devoted to highlighting current trends in the development of the educational potential of intellectualization of the economy in the global, regional and national dimensions, and also focuses on the diversity of creating conditions for the intellectual development of the population in regions and countries of the world with different socioeconomic structure and per capita income. An analysis of statistical data is carried out, in particular, an analysis of the number of students and financing of higher education in regions, groups of countries by income level and individual countries of the modern world during 2012–2022; systemic and regional trends and features of building intellectual potential in the modern world are identified. The countries with the largest number of students have been defined, with a steady trend of its growth. The tendencies of growth and decline in the number of students in the group of developed countries, in the group of countries with economies in transition and in the group of developing countries are analyzed. It is concluded that there is a steady increase in the number of students in countries with high rates of economic growth. These include China, India, Argentina, Brazil, Mexico, Chile, Turkey, Egypt and others. In the regional context, the leaders in terms of the number of students are the countries of Europe, East Asia, and Latin America. At the same time, the downward trend in the number of students is observed in countries with economies in transition, where education and enlightenment were considered one of the main social values. In accordance with the requirements

of technological transformation, the whole world invests in the development of human capital, increasing funding for education. An analysis of expenditures on education in groups of countries by income showed that these expenditures are unevenly distributed and in terms of per capita are very different from each other. General, State-owned and other sources of financing education are considered. It is found that the largest share of public spending on education belongs to the group of high-income countries, while household spending in these countries is several times lower. The opposite is the trend in the ratio of funding sources in low-income countries, where public private spending is comparable, and official development assistance has recently declined sharply. It is concluded that there are significant differences in educational opportunities between countries and regions of the world, which have created different educational conditions in terms of access and quality. Among them are both developed and developing countries characterized by high rates of economic growth. Competitiveness in the modern global environment is obtained by those countries where education is a priority, and those countries where the formation of human capital mostly falls on the shoulders of the population lag behind, respectively.

Keywords: global economy, sustainable economic development, intellectual resources, higher education, educational opportunities in countries and regions of the world.

Fig.: 6. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 8.

Kim Tetiana I. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of International Economics and World Economy, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: tetiana.kim@karazin.ua

Актуальність теми обумовлена посиленням тенденції інтелектуалізації всіх сфер сучасного життя, зокрема сталого економічного розвитку, що розгортається на основі концепції Індустрії 5.0 із застосуванням людино-центричного підходу. Глобалізаційні процеси останніх десятиліть разом із розгортанням четвертої промислової революції змінили значення та співвідношення економічних ресурсів у господарській діяльності практично всіх країн і світової економіки загалом. На перший план за значенням як локомотив економічного розвитку та фактор національної конкурентоспроможності у світовому господарстві вийшли інтелектуальні ресурси. Джерелом процвітання країн в економіці знань стає творча, науково-дослідницька діяльність освічених висококваліфікованих фахівців-інноваторів [2, с. 582]. Водночас формування інтелектуального потенціалу у світі є нерівномірним, що обумовлено загалом нерівномірністю розподілу основних економічних ресурсів між регіонами та країнами світу, наявністю різних соціально-економічних устроїв, відповідних досягнень і можливостей створення особливих ресурсів, якими є інтелектуальні ресурси.

Отже, аналізуючи показники розвитку освіти, можна оцінити перспективи сталого економічного розвитку кожної країни, її позицію в сучасному світовому економічному просторі.

Методологія дослідження інтелектуалізації економіки створена такими видатними зарубіжними вченими, як: Брукінг Е., Гелбрейт Дж., Стюарт Т., Бекер Г., Друкер П., Кастельс М., Белл Д., Санто Б., Тоффлер Е. та ін. Серед видатних вітчизняних учених проблему інтелектуальних ресурсів розробляли Амоша О., Бажал Ю., Грішнова О., Геєць В., Колот А., Чухно А., Філіпенко А. та інші. Останні дослідження присвячені аналізу факторів і моделей розвитку вищої освіти (Попова Д. [1], Луцик М. [2], Горбачевська О. [3] та ін.), методів та інструментів осві-

ти (Новікова О. [4], Козловський Ю., Стечкевич О., Стечкевич Л. [5] та ін.) в умовах цифровізації економіки, виявленню тенденцій формування інтелектуального потенціалу в структурі глобальної економіки (Каленюк І., Куклін О. [7]).

Наше дослідження присвячене висвітленню сучасних тенденцій розвитку освітнього потенціалу інтелектуалізації економіки в глобальному, регіональному та державному вимірах, а також концентрує увагу на різноманітті створення умов інтелектуального розвитку населення в регіонах і країнах світу з різним соціально-економічним устроєм і середньодушовим доходом.

Метою статті є на основі аналізу статистичних даних висвітлити світові, регіональні та системні тенденції вищої освіти й оцінити перспективи нарощення інтелектуального потенціалу в сучасному світі.

Дослідження передбачає аналіз статистичних даних, зокрема зміну показників чисельності студентів та фінансування вищої освіти в регіонах, групах країн за рівнем доходу та окремих країнах сучасного світу впродовж останніх 10 років, виявлення системних тенденцій і оцінку відповідних перспектив нарощення інтелектуального потенціалу в сучасному світі.

Економічний зміст поняття «інтелект» набуває значення ресурсу, залученого в процес економічного відтворення на всіх його рівнях – мікро-, макро- та глобальному, тобто він стає фактором виробництва. *Інтелектуальні ресурси* – це сукупність знань, розумових здібностей, ідей, професійних компетенцій людей, які мають комерційну цінність і застосовуються людьми для виробництва та створення інтелектуального продукту або послуги, за допомогою яких вирішуються такі стратегічні завдання, як підвищення ринкової вартості, іміджу фірми, а також підвищення

конкурентоспроможності країни в умовах сучасної економіки [3, с. 54–55].

На рівні особистості інтелектуальний ресурс є специфічним і невичерпним, оскільки людина здатна, а творча людина схильна до розвитку та самовдосконалення. Цим і визначається людиноцентрична економіка знань. Розвиток інтелектуальних ресурсів у сучасному світі набуває особливого значення в контексті людино-центричного підходу концепції Індустрії 5.0 як інструменту реалізації сталого розвитку на основі поєднання економіки, екології та суспільства.

На рівні держави потужність інтелектуальних ресурсів у наш час є вирішальним фактором національної конкурентоспроможності на світовому ринку, а також фактором сталого національного соціально-економічного розвитку, рівня конкурентоспроможності серед держав світу. Варто відзначити особливу роль економічного знання у складі системи знань інтелектуального ресурсу особистості, яке забезпечує можливість реалізувати свій потенціал, розвивати і підвищувати цінність, конкурентоспроможність заради досягнення фінансово-речового успіху власної та організаційної економічної діяльності.

Базовим джерелом формування інтелектуальних ресурсів суспільства виступає освітня сфера, зокрема сфера вищої освіти. Глобальними тенденціями розвитку освітньої сфери є зростання її масштабів, розвиток матеріально-технічної

бази, перетворення освітніх засобів і методів на базі інформаційних технологій Індустрії 4.0, зростання охоплення населення вищою освітою, збільшення освітнього періоду в житті людини (очікуваної тривалості навчання), створення системи освіти протягом життя, диверсифікація форм організації та засобів фінансування освітньої діяльності.

Показниками розвитку освітньої сфери виступають: чисельність студентів у закладах вищої освіти (ЗВО), рівень і джерела фінансування вищої освіти та університетської науки (загальні витрати та середньодушові), рейтингові позиції національних освітніх систем та окремих ЗВО у світових рейтингах.

Чисельність студентів у світі щорічно зростає: за останнє десятиліття приріст склав 28%, тобто середній показник приросту дорівнював 2,8% на рік. Зростає і частка студентів у загальній чисельності населення світу: з 2,77% у 2012 р. до 3,18% у 2022 р. (рис. 1).

Водночас динаміка чисельності студентства відрізняється за країнами, регіонами, групами країн за класифікаціями ООН і ЮНКТАД та Світового банку. Так, у період з 2012 по 2022 рр. лідером за чисельністю студентів є Китай, з відривом у 10 мільйонів слідує Індія, майже вдвічі від Індії менше студентів у США. Стійка тенденція зростання кількості студентів у цей період часу мала місце в Китаї, Індії, Індонезії, В'єтнамі, Алжирі, Єгипті, Туреччині, Аргентині, Бразилії, Мексиці, Чилі та

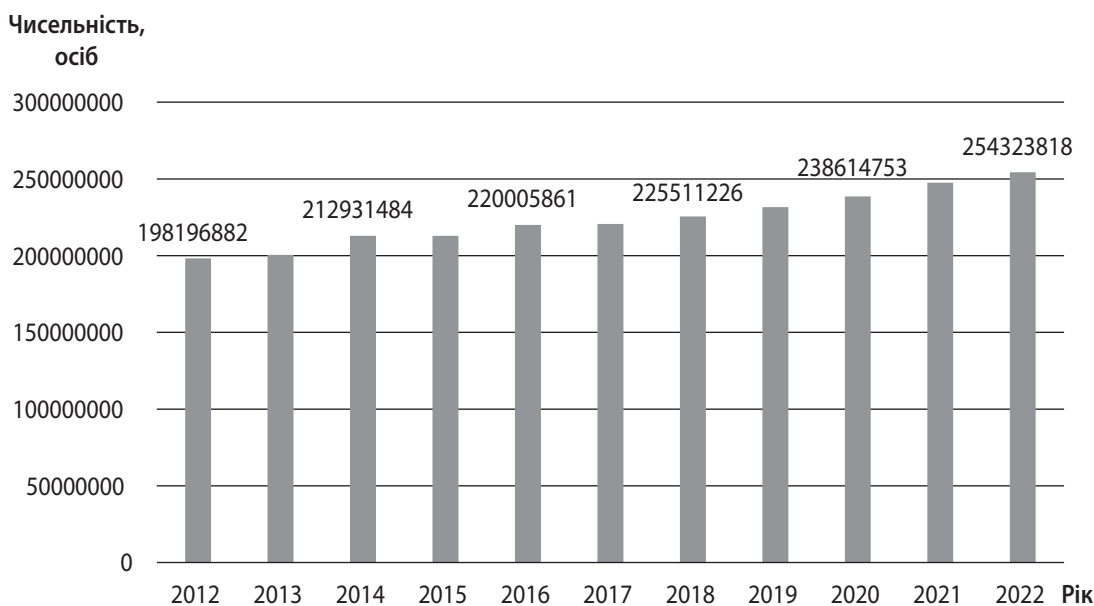

Рис. 1. Чисельність студентів у світі – зарахування до закладів вищої освіти, усі програми, обидві статі, 2012–2022 рр., осіб

Джерело: складено авторкою на основі [6].

інших динамічно зростаючих країнах з групи країн, що розвиваються. У групі розвинених країн світу зростання чисельності студентів відбувалось в Японії, Німеччині, Великій Британії, Франції, Іспанії, Італії, Канаді, Швейцарії, Фінляндії, Ісландії, Ірландії (табл. 1).

Водночас скорочення студентського контингенту спостерігалось в Республіці Корея, США, Австралії, Австрії (до 2020 р., у 2021 р. – зростання). У групі країн з перехідною економікою зростання чисельності студентів відбувалось в Азербайджані, Грузії, Туркменістані, Угорщині, стабільна тенден-

Таблиця 1

Чисельність студентів у країнах світу, 2012–2022 рр., млн осіб

Країна	Рік										
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Китай	32,6	34,1	41,9	43,4	43,9	44,1	44,9	47,0	50,2	53,8	57,1
Індія	28,6	28,2	30,3	32,1	32,4	33,4	34,3	35,1	36,4	38,8	40,5
США	21,0	20,0	19,7	19,5	19,3	19,0	18,9	18,8	18,8	18,2	17,7
рф	8,0	7,5	7,0	6,6	6,2	5,9	5,8	5,7	4,0	4,0	4,0
Бразилія	7,2	7,5	8,1	8,3	8,3	8,6	8,7	8,9	9,0	9,3	9,8
Індонезія	6,2	6,4	6,5	...	...	7,9	8,0	8,3	8,5	9,0	...
Туреччина	4,4	5,0	5,5	6,1	6,7	7,2	7,6	7,8	8,0	8,3	...
Іран	4,4	4,4	4,7	...	4,3	4,1	3,6	3,4	3,2	...	...
Японія	3,9	3,9	3,9	3,8	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9	...
Корея	3,4	3,3	3,3	3,3	3,2	3,1	3,1	3,0	3,0	2,9	...
Мексика	3,2	3,3	3,4	3,5	4,2	4,4	4,6	4,7	4,9	5,0	...
Філіппіни	3,0	3,3	3,6	...	...	3,6	3,0	3,2	3,4	3,6	...
Німеччина	2,8	2,9	3,0	3,0	...	3,1	3,1	3,3	3,3	3,4	...
Аргентина	2,7	2,8	2,9	3,0	3,1	3,1	3,2	3,3	3,5	3,7	...
Велика Британія	2,5	2,4	2,4	2,3	2,4	2,4	2,5	2,6	2,7	3,0	3,1
Україна	2,4	2,2	2,1	1,8	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4	1,3
Таїланд	2,4	2,4	2,4	...	2,4	2,3	2,2	2,2	2,0	2,0	2,0
Єгипет	2,3	2,5	2,5	2,9	2,8	2,9	3,3	...	3,6	...	...
Франція	2,3	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	2,6	2,7	2,7	2,8	2,9
В'єтнам	2,3	2,3	2,7	2,5	2,3	...	...	2,0	...	2,6	2,9
Колумбія	2,0	2,1	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	...
Польща	2,0	1,9	1,8	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,3	1,4
Іспанія	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,3	...
Італія	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,1	...
Австралія	...	...	...	1,9	1,9	1,8	1,7	1,8	1,8	1,7	1,6
Пакистан	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	2,6	...	3,0	...
Канада	1,5	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,7	1,8	1,8	...
Саудівська Аравія	1,2	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6
Алжир	1,2	1,3	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,6	1,5	1,5	...
Малайзія	1,1	1,1	1,1	1,3	1,3	1,2	1,3	1,2	1,2	1,1	...
Чилі	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,2	...
Північна Африка	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	...

Умовні позначення:

■ Зростання чисельності   ■ Скорочення чисельності   ... – Дані відсутні

Джерело: складено авторкою на основі [6; 7, с. 21].

ція скорочення – у рф, білорусі, Вірменії, Україні, Польщі, Чехії (до 2021 р.). В інших країнах спостерігаються різнонаправлені тенденції зростання та скорочення в різні періоди часу. Вочевидь, ці тенденції корелюються з періодами економічного зростання та спаду, що відповідає логіці зростання попиту на освічену професійно підготовлену робочу силу в періоди економічного піднесення та його спаду в періоди рецесії (див. табл. 1).

Регіонами з найбільшою позитивною динамікою чисельності студентів є Східна Азія та Південна Азія на чолі з лідерами Китаєм та Індією відповідно. Найменша кількість студентів навчається в Центральній Азії та Океанії. Регіон Латинської Америки та Карибського басейну наздогнав Європу, а Південно-Східна Азія – Північну Америку за чисельністю студентства. Північна Америка та Океанія стабілізувалися, решта регіонів зростають поступово (табл. 2, рис. 2) [6].

Станом на 2021 р. найбільші частки мають Східна Азія – 25%, Південна Азія – 20%, по 12% належить Латинській Америці та Карибам і Європі, по 8% – Північній Америці та Південно-Східній Азії, Африканському континенту – 7 %, Західній Азії – 6%, Центральній Азії та Океанії – по 1% (рис. 3).

Станом на 2020 р. найбільша частка студентів – 43% – навчається та динамічно зростає в країнах із середнім рівнем доходу, 26% – у країнах з рівнем доходу, вищим за середній, 17% – у країнах з рівнем доходу, нижчим за середній, в яких помітно суттєве зростання протягом 2012–2022 рр., 13% – у країнах з високим рівнем доходу та 1% – у країнах з низьким рівнем доходу (рис. 4, рис. 5).

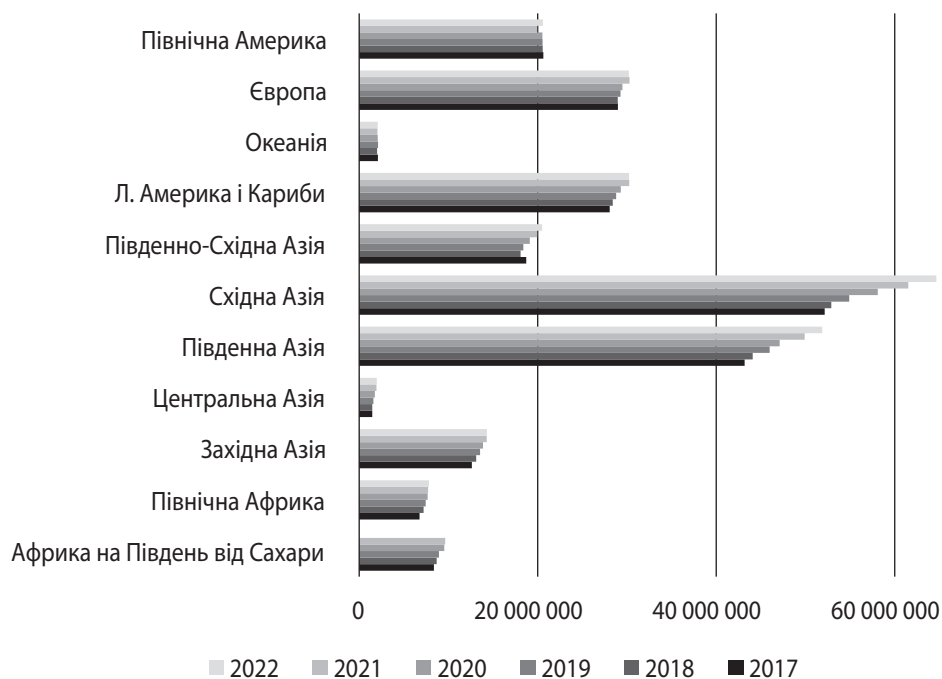
Економічний устрій, що приходить на зміну устрою індустріальної епохи, позначають як економіку, засновану на знаннях (*knowledge based economy*), або як економіку знань (*knowledge economy*), ознаками якої є такі:

Таблиця 2

Чисельність студентів у світі за регіонами та дохідними групами Світового банку, 2017–2022 рр., осіб

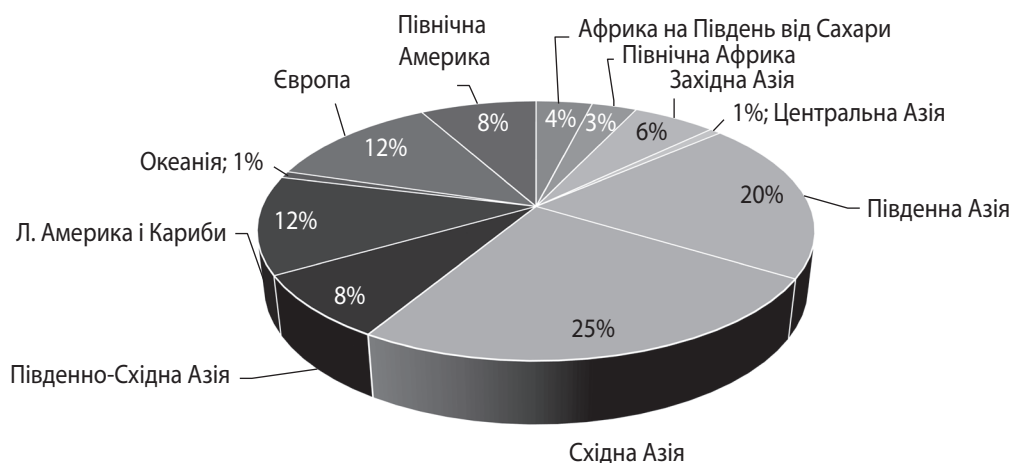
Регіон світу	Рік					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Африка на Південь від Сахари	8 375 133	8 688 157	8 930 824	9 535 074	9 652 858	...
Північна Африка	6 765 315	7 225 377	7 452 214	7 673 406	7 729 734	7 821 846
Західна Азія	12 635 083	13 107 823	13 548 090	13 882 504	14 287 483	14 301 879
Центральна Азія	1 462 689	1 475 495	1 596 154	1 757 784	1 945 239	1 982 875
Південна Азія	43 183 345	44 084 843	45 991 424	47 114 707	49 908 901	51 879 542
Східна Азія	52 147 064	52 893 759	54 910 188	58 106 972	61 522 309	64 659 598
Південно-Східна Азія	18 717 358	18 082 640	18 402 784	19 114 711	19 943 998	20 488 391
Латинська Америка і Карибський басейн	28 078 660	28 406 632	28 790 906	29 310 648	30 255 037	30 240 669
Океанія	2 105 932	2 009 387	2 115 624	2 079 349	2 051 641	2 079 187
Австралія та Нова Зеландія	2 043 498	1 945 038	2 049 601	2 012 889	1 984 782	2 011 830
Європа	28 994 544	28 971 740	29 274 462	29 507 093	30 285 292	30 217 191
Північна Америка	20 640 783	20 565 372	20 547 686	20 532 506	19 959 848	20 589 386
Світ	223 105905	225511226	231560355	238614753	247542341	254323818
Групи країн за рівнем доходу згідно з класифікацією Світового банку (середньодушовий ВВП)						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Низький рівень	5 223 179	5 426 062	5 669 918	5 972 797	...	...
Нижчий за середній	64 122 984	64 907 484	67 355 825	69 651 853	73 160 519	75 851 462
Середній	161010959	163279346	168637161	175236957	183794418	190140890
Вищий за середній	96887975	98 371862	101281336	105585104	110633900	114289428
Високий	54739037	54748927	55324013	55535442	55651472	55869283

Джерело: складено авторкою на основі [6].

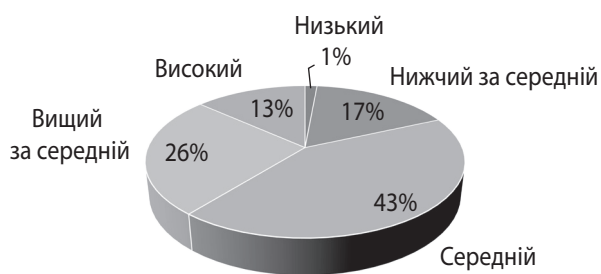
Рис. 2. Чисельність студентів у регіонах світу, 2017–2022 рр., осіб

Джерело: складено авторкою на основі [6].

Рис. 3. Регіональна структура чисельності студентів у 2021 р., %

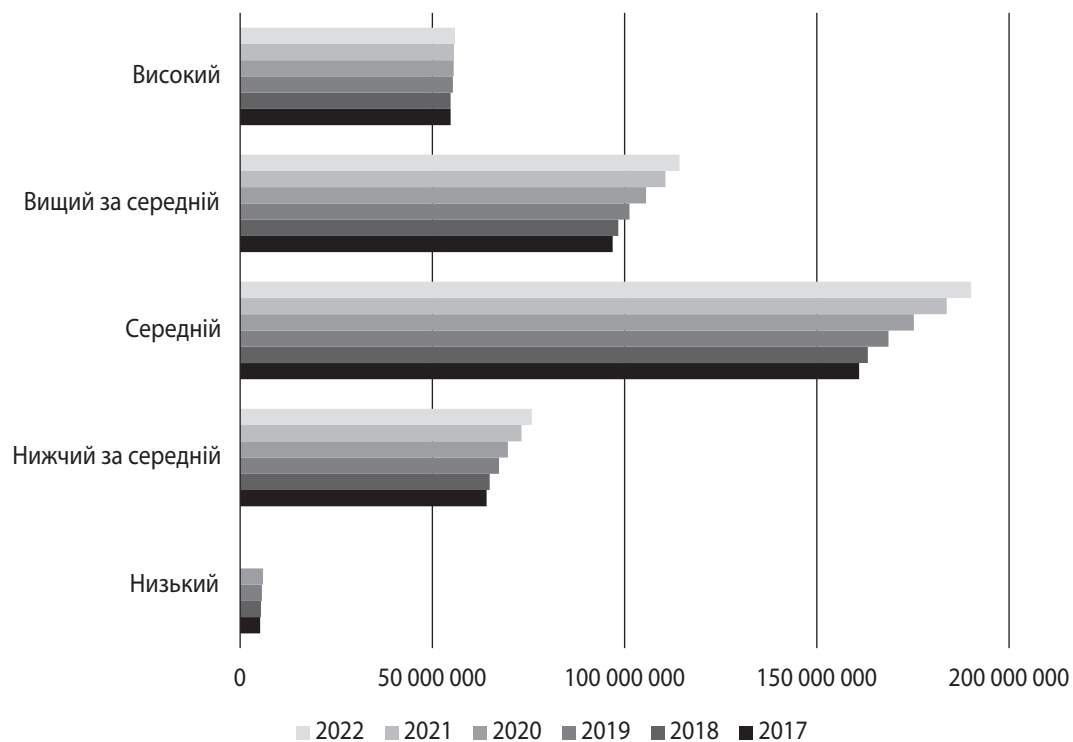
Джерело: складено авторкою на основі [6].

Рис. 4. Структура чисельності студентів у світі за дохідними групами країн світу у 2020 р.

Джерело: складено авторкою на основі [6].

- ✦ знання, що уречевлюються в продуктах і послугах, формують більшу частину створеної вартості (завдяки зростанню наукоємності, знаннєємності економіки);
- ✦ діяльність, пов'язана з виробництвом, зберіганням, передачею та використанням знань – наука, освіта, професійне навчання та інше – набуває все більш важливого значення;
- ✦ перетворення працівників, зайнятих виробництвом, передачею та використанням знань, у домінуючу групу в загальній кількості зайнятих.

Рис. 5. Чисельність студентів у світі у групах країн за рівнем доходу (рівнем середньодушового ВВП згідно з класифікацією Світового банку)

Джерело: складено авторкою на основі [6].

Інтелектуалізація, як процес зростання наукоємності виробленої продукції, виробничих технологій і експорту, функціонування ринку інтелектуальних товарів і послуг, забезпечує різке підвищення продуктивності праці, що відбивається в показниках доданої вартості та національного продукту на душу населення. Інтелектуалізація сільськогосподарських і промислових технологій протягом 30 років дозволить 2% працездатного населення Землі задовольняти матеріальні потреби інших жителів планети. У наш час частка зайнятих у сільському господарстві економічно розвинених країн не перевищує 10%, а безпосередньо працюючих у матеріальному виробництві – 20% [6].

Особлива роль у діяльності, пов'язаній з виробництвом, зберіганням, передачею та використанням знань, належить освіті, характер і значення якої змінюються найбільшою мірою. Починаючи з 60-х років ХХ століття в усіх країнах витрати на освіту зростають набагато швидше, ніж в інших галузях народного господарства. Виникла свого роду «індустрія освіти», яка в багатьох країнах фінансується в основному державою і посідає в ряду громадських витрат центральне місце, поруч з обороною, охороною здоров'я та соціальним захистом населення. У сучасній економіці освіта розглядається як форма інвестицій в людський капітал, від якої залежить його якість і успіх виробництва. Найбільш повно сучасні тенденції розвитку люд-

ського капіталу позначилися в концепції безперервної освіти.

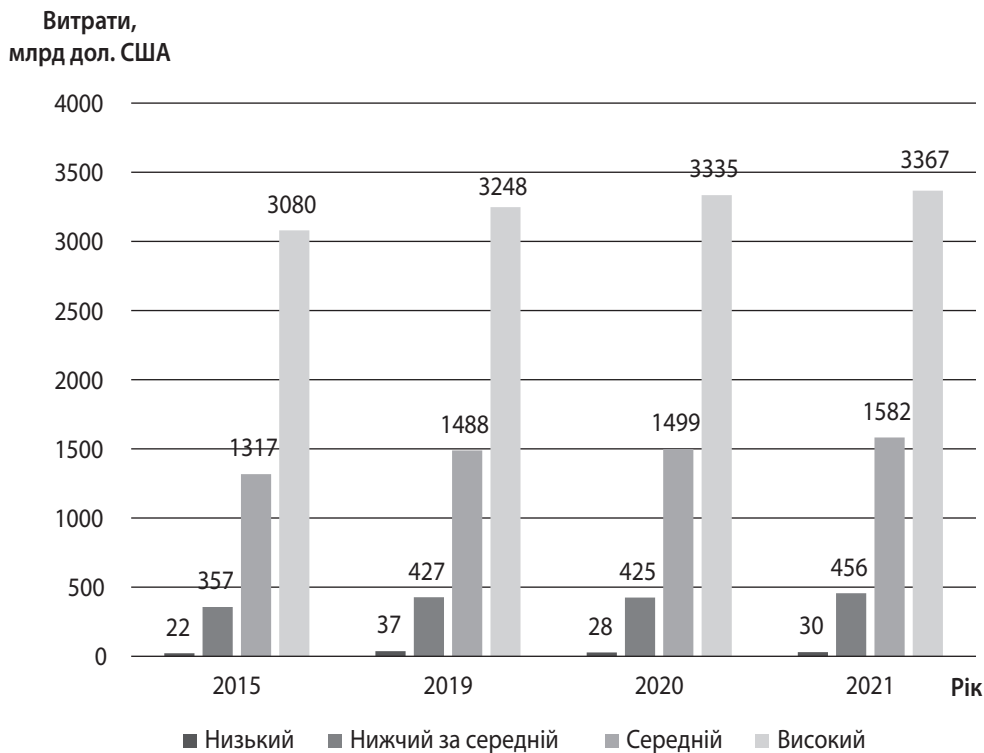
Загальні витрати на освіту суттєво зросли після 2019 р. На початку пандемії загальні глобальні витрати на освіту стагнували, але у 2021 р. вони знову збільшилися. Загальні реальні витрати на освіту, включно з витратами урядів, офіційною допомогою розвитку та витратами домогосподарств, у 2021 р. поступово зросли до 5,4 трлн дол. США після двох років поспіль – 2019, 2020 рр. – на рівні 5,2 та 5,3 трлн дол. США відповідно. Понад три чверті (78%) світових витрат на освіту у 2021 р. припали на державні витрати за вирахуванням внесків офіційної допомоги розвитку (ОДР), які збільшилися на 2% порівняно з 2020 р. у реальному вираженні (табл. 3).

Витрати на освіту в групах країн за доходами розподіляються нерівномірно і в перерахунку на душу населення дуже відрізняються між собою. Частка державних витрат на освіту в країнах з високим доходом майже в 5 разів перевищує частку аналогічних витрат домогосподарств, тоді як частка державних витрат у країнах з низьким доходом перевищує приватні витрати в 1,3 разу, а фінансування освіти за офіційною допомогою розвитку різко скоротилося порівняно з 2019 р. – у 3,5 разу, і у 2021 р. було майже втричі нижче за витрати домогосподарств (рис. 6).

Розподіл загальних витрат на освіту за джерелами, роками та групами країн світу за рівнем доходу на душу населення, 2015–2021 рр., млрд дол. США

Рівень доходів	Джерело фінансування	Рік			
		2015	2019	2020	2021
Низький	Держава	11	13	13	15
	ОДР	3	14	5	4
	Домогосподарства	8	10	10	11
	Разом	22	37	28	30
Нижчий за середній	Державні	219	257	260	283
	ОДР	8	8	10	9
	Домогосподарства	130	162	155	164
	Разом	357	427	425	456
Середній	Державні	925	1016	1028	1085
	ОДР	3	4	5	4
	Домогосподарства	389	468	466	493
	Разом	1317	1488	1499	1582
Високий	Державні	2594	2820	2832	2834
	Домогосподарства	486	428	503	533
	Разом	3080	3248	3335	3367
Світ загалом		4776	5200	5287	5435

Джерело: складено авторкою на основі [8, р. 6].

Рис. 6. Загальні витрати на освіту в групах країн світу за рівнем середньодушових доходів, 2015–2021 рр., млрд дол. США.

Джерело: складено авторкою на основі [8, с. 6].

У 2021 р. країни з низькими доходами збільшили загальні витрати на освіту шляхом збільшення державних витрат, які досягли 50% загального обсягу витрат на освіту, при цьому офіційна допомога розвитку (ОДР) знизилася.

У всьому світі через обмежувальні заходи, пов'язані з пандемією COVID-19, виник розрив у навчанні – значне відставання від планового процесу навчання через закриття шкіл, перехід занять в онлайн-режим. Пандемія призвела до значних втрат у навчанні, за оцінками, відбулося скорочення тривалості навчання з поправкою на навчання в регіонах, що розвиваються, приблизно на третину від повного року. Це завдасть шкоди майбутньому людей і збитки економіці, якщо не буде компенсовано додатковими інвестиціями в освіту. Скорочення кваліфікації через тривале безробіття може призвести до зниження майбутніх доходів та зашкодить людському капіталу. За даними Світового банку, пандемія COVID-19 може знизити потенційне зростання регіонів, що розвиваються, ще на 0,6 відсоткового пункту, до 3,4%, протягом наступного десятиліття. Збільшення інвестицій у людський капітал може компенсувати або мінімізувати ці втрати [8].

Зменшення часу навчання призводить до зниження заробітку протягом життя людини. Глобальні втрати навчання еквівалентні 0,7 року, що може призвести до щорічного скорочення на 6,5% майбутніх заробітків нинішніх студентів унаслідок нижчої продуктивності через меншу кількість когнітивних навичок. Це може зумовити скорочення зростання національного доходу на 2,2% щороку трудового життя покоління, що постраждало від пандемії [8].

Втрати в навчанні значно вищі у країнах із середнім рівнем доходу та країнах з низьким рівнем доходу, які вже мають низьку навчальну базу. Близько 76% нинішніх студентів світу з групи країн із середнім рівнем доходу ризикують зіткнутися з нижчими доходами в майбутньому через втрату 1 року навчання і відповідним скороченням річних доходів на 9%, а втрати річного економічного зростання – на 0,1%. Майбутнє економічне зростання у країнах з низькими доходами постраждає найбільше (7,5%) через втрату 0,7 року навчання і скорочення річних доходів на 7,4%. Країнам із високим рівнем доходу, які щороку вкладають значні кошти в освіту, вдалося зменшити втрати часу навчання до 0,4 року, зниження майбутніх річних доходів на 4,2% та скорочення національного економічного зростання на 0,7% [8, р. 7].

Об'єктивною причиною стрімкої та потужної інтелектуалізації господарського життя у світі

є глобалізація економіки. Зростання числа транснаціональних компаній, нові технології конкурентоспроможності породили гіперконкуренцію, що вийшла за межі національних ринків і вивела на перший план проблему нарощування інтелектуальних ресурсів.

Освіта є ключовою інвестицією в людський капітал, вона підвищує продуктивність праці, що забезпечує економічне зростання. Відповідно до бази даних гармонізованих результатів навчання (HLO) зміна рівня навчання на 1% приводить до зміни щорічного зростання на 7,2%. Це економічно та соціально продуктивна інвестиція, частково через її позитивний зв'язок з доходами. Один додатковий рік навчання збільшує доходи на 10%, що перевищує прибутковість фондового ринку. Майже в усіх країнах і на всіх рівнях віддача від освіти вища для жінок (10%), ніж для чоловіків (8%) [8, р. 4].

Соціальна норма віддачі від людського капіталу – порівняно з інвестиціями у фізичний капітал – вище у країнах з низькими доходами, ніж у країнах з більш високим рівнем доходів. Середня оплата за додатковий рік навчання (початкова, середня чи вища освіта) вища у країнах з низькими доходами, ніж у країнах із середнім і високим рівнем доходів.

Віддача від освіти найвища на рівні вищої освіти в усьому світі, навіть у країнах із низьким рівнем доходів, де спостерігається нестача кваліфікованої робочої сили. Працівники з вищою освітою краще освоюють нові навички та адаптуються до мінливих умов, за що й отримують премію на ринку праці. Вони є більш затребувані та захищені під час криз порівняно з більш вразливими працівниками з нижчим рівнем освіти, і це сприяє збереженню нерівності у праці, що було підтверджено спостереженнями під час останніх фінансових криз і кризи через пандемію COVID-19 [8, р. 6].

ВИСНОВКИ

У складних умовах системної, технологічної, геополітичної трансформації сучасного глобального світу все складнішою стає реалізація концепції сталого економічного розвитку на основі справедливої соціальної інклюзії. Якщо системна та геополітична трансформація формує базові умови життєдіяльності, то технологічна трансформація вимагає від людини великих зусиль у формуванні та нарощенні власного професійного потенціалу, здатного забезпечити її гідне існування в жорстких конкурентних умовах глобальної економіки.

Сучасний розвиток світової освітньої сфери загалом свідчить про зростання попиту на освіту з

боку населення та на освічений людський потенціал з боку держави і суб'єктів господарювання. Водночас розвиток освіти в різних країнах і регіонах відбувається різними траєкторіями за показниками фінансування, матеріально-технічного оснащення, якості освіти, які свідчать про значний розрив у можливостях населення різних країн, регіонів, дохідних груп. Помітною є тенденція скорочення та погіршення освітніх можливостей у країнах, які довгий час були передовими в цій царині, зокрема це відбувається в Україні. Як і тенденція освітнього прогресу в країнах з динамічним економічним розвитком, в яких зростає цінність кожної людини.

Отже, розвиток освітньої сфери, поліпшення освітніх можливостей і доступу до навчання в сучасних умовах є важливою умовою сталого економічного розвитку та має бути пріоритетним завданням для кожної держави.

Подальші дослідження слід спрямувати на вивчення тенденцій на різних рівнях освітньої сфери, передусім слід розглянути сферу професійної підготовки на різних рівнях, за різними формами та термінами підготовки. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Попова Д. В. Інтелектуалізація економіки в контексті генези світового господарства. *Центральноукраїнський науковий вісник. Серія «Економічні науки»*. 2020. Вип. 5. С. 67–82. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).67-82](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).67-82)
2. Луцик М. В. Інтелектуальні ресурси як основа конкурентоспроможності національних економік. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. Вип. 1. С. 581–588. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20131\(99\)/sep20131\(99\)_581_LutsykMV.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20131(99)/sep20131(99)_581_LutsykMV.pdf)
3. Горбачевська О. В. Про формування інтелектуального ресурсу: новітній погляд економічної науки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 2. С. 52–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2017_2_12
4. Новікова О. С. Цифровізація у системі вищої освіти України. *Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice* : International Scientific and Practical Conference Proceeding (January 26, 2023). International Academy Applied Sciences in Lomza (Poland) – State Biotechnological University (Ukraine). Publishing house: MANS w Łomży, Lomza, Poland, 2023. Part 3. P. 48–50.
5. Козловський Ю. М., Стечкевич О. О., Стечкевич Л. К. Інформаційні моделі розвитку наукової діяльності закладів вищої освіти. *Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice* : International Scientific and Practical Conference Proceeding (January 26, 2023). International Academy Applied Sciences in Lomza (Poland) – State Biotechnological University (Ukraine). Publishing house: MANS w Łomży, Lomza, Poland, 2023. Part 3. P. 16–20.
6. Education. Other policy relevant indicators: Enrolment by level of education. URL: <https://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=3811#>
7. Каленюк І. С., Куклін О. В. Тенденції формування інтелектуального потенціалу в структурі глобальної економіки. *Центральноукраїнський науковий вісник. Серія «Економічні науки»*. 2019. Вип. 2. С. 20–32. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2019.2\(35\).20-32](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2019.2(35).20-32)
8. Education Finance Watch 2023. *World Bank Group*. URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/document-detail/099103123163755271/p17813506cd-84f07a0b6be0c6ea576d59f8?_gl=1*e0gmu*_gcl_au*MTIONzA5NDYyMy4xNzIzNTYwOTg1

REFERENCES

- “Education Finance Watch 2023”. *World Bank Group*. https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/document-detail/099103123163755271/p17813506cd-84f07a0b6be0c6ea576d59f8?_gl=1*e0gmu*_gcl_au*MTIONzA5NDYyMy4xNzIzNTYwOTg1
- “Education. Other policy relevant indicators: Enrolment by level of education”. <https://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=3811#>
- Horbachevska, O. V. “Pro formuvannia intelektualnoho resursu: novitnii pohliad ekonomichnoi nauky” [About Formation of an Intellectual Resource: The Latest View of Economic Science]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, iss. 2 (2017): 52-56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2017_2_12
- Kalenyuk, I. S., and Kuklin, O. V. “Tendentsii formuvannia intelektualnoho potentsialu v strukturі hlobalnoi ekonomiky” [Trends in the Formation of Intellectual Potential in the Structure of the Global Economy]. *Tsentrálnoukrainskyi naukovyi visnyk. Seriya «Ekonomichni nauky»*, no. 2 (2019): 20-32. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2019.2\(35\).20-32](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2019.2(35).20-32)
- Kozlovskiy, Yu. M., Stechkevych, O. O., and Stechkevych, L. K. “Informatsiini modeli rozvytku naukovoї diialnosti zakladiv vyshchoї osvity” [Information Models of the Development of Scientific Activities of Institutions of Higher Education]. *Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of modern education, science and practice* : International Scientific and Practical Conference Proceeding (January 26, 2023), part 3. Lomza, Poland: Publishing house: MANS w Lomzy, 2023. 16-20.

- Lutsyk, M. V. "Intelektualni resursy yak osnova konkurentospromozhnosti natsionalnykh ekonomik" [Intellectual Resources as a Basis Competitiveness for National Economies]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Problemy intehtratsii Ukrainy u svitovyi finansovyi prostir*, iss. 1 (2013): 581-588. [https://ird.gov.ua/sep/sep20131\(99\)/sep20131\(99\)_581_LutsykMV.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20131(99)/sep20131(99)_581_LutsykMV.pdf)
- Novikova, O. S. "Tsyfrovizatsiia u systemi vyshchoi osvity Ukrainy" [Digitization in the Higher Education System of Ukraine]. *Digital transformation and technologies for sustainable development all branches of*

- modern education, science and practice* : International Scientific and Practical Conference Proceeding (January 26, 2023), part 3. Lomza, Poland: Publishing house: MANS w Lomzy, 2023. 48-50.
- Popova, D. V. "Intelektualizatsiia ekonomiky v konteksti henezy svitovoho gospodarstva" [Intellectualization of the Economy in the Context of the Genesis of the World Economy]. *Tsentrlnoukrainskyi naukovyi visnyk. Seriia «Ekonomichni nauky»*, no. 5 (2020): 67-82. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).67-82](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).67-82)